

Гриценчук О.О. Роль вчителя у процесі виховання громадянина Нідерландів // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогіка. – 2002 - №9. – С. 135-138.

РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА НІДЕРЛАНДІВ

Виховання громадянина – одне із основних завдань суспільства. Чим з більшою відповідальністю держава як основний інститут суспільства ставиться до проблеми формування громадянської свідомості, тим гіднішого громадянина вона виховує. Становлення рис громадянськості починається в дитячому віці, в період формування особистості. Система освіти займає в цьому процесі одне із головних місць. Сучасна школа має на меті підготувати молодих людей до життя у відкритому, демократичному, полікультурному, гуманному суспільстві. Забезпечити їх не тільки знаннями та навичками, а й надати соціальну підготовку та сприяти моральному та емоційному розвитку, розвитку громадянина, зокрема.

Останніми роками педагоги Європи виділили напрямок громадянського виховання як пріоритетний у галузі освіти. Виховання громадянина держави, Європи і, навіть, всесвіту – актуальне питання сьогодення, яке стоїть перед сучасною педагогікою. Серед європейських країн Нідерланди - активний учасник Ради Європи, ООН, ЮНЕСКО, який в тісній співпраці з іншими європейськими країнами бере участь у процесі розвитку теоретичної бази і практичного розв'язання проблеми виховання громадянина. Доктор університету м. Амстердама А.А.Дж. Олгерс у своєму огляді “Громадянська освіта та суспільствознавство і політика освіти Нідерландів”, що представлений для обговорення в рамках європейського проекту “Освіта для демократичного громадянства” підкреслює, що вивчення історичного розвитку проблеми громадянської освіти визначає Нідерланди, як одну із трьох провідних країн (разом з Німеччиною і Данією) з найбільшим досвідом

і найдавнішими традиціями у цій галузі. В Голландії (неофіційна назва Нідерландів) громадянське виховання було виділене окремим напрямком в освітньому процесі ще з 1968 року і набуло значного розвитку [6, 3].

Дослідження проблеми громадянського виховання Нідерландів дає можливість зробити порівняльний аналіз з метою залучення позитивного досвіду, ознайомлення з новими підходами, що втілені у сучасних концепціях, з передовими методиками і використанням їх для розвитку і удосконалення вітчизняних. Розглядаючи питання громадянського виховання в Україні, педагоги сходяться на думці, що цей аспект освіти потребує детальної теоретичної та практичної розробки [1]. Виховання громадянина за часів Радянського Союзу було спрямоване, головним чином, на виховання громадянина та патріота комуністичної держави. Часи змінилися, змінився світ, змінилися політичні формації, утворилися нові демократичні держави. Україна прийняла ці зміни і відзначила 11-річницю своєї незалежності і самостійності. Нагальна потреба у наповненні галузі громадянського виховання підростаючого покоління новим змістом стала очевидною. Конституція України, закони “Про громадянство України”, “Про освіту” стали теоретичною і методологічною основою для цього. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”) визначає роль системи освіти “як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави” [3, 6].

Вивчаючи концепції вітчизняних педагогів-науковців, слід відзначити, що існує декілька теоретичних підходів щодо проблеми громадянської освіти. Вони не входять у протиріччя одне з одним, але мають суттєві відмінності, що викликає дискусії теоретиків і практиків. Основні положення концептуальних підходів громадянської освіти в Нідерландах, як і у інших країнах Європи, крім державних законів, базуються на положеннях документів Ради Європи, ЮНЕСКО, Загальної Декларації про Права Людини,

Європейської Конвенції про Права Людини, Конвенції ООН про Права Дитини та ін.

Вчитель головна особа в процесі втілення ідей науковців в життєву практику. Важко переоцінити його роль у моральному, соціальному вихованні школяра, адже вихователь впливає на формування поглядів учнів та їх поведінку, і тим самим коригує процес формування майбутнього громадянина.

Науковці Нідерландів виділяють декілька функцій, що виконує вчитель у навчальному процесі, а саме:

- вчитель-інструктор (надання в рекомендаційній формі порад учням, допомога у розв'язанні проблем в дитячому колективі);
- вчитель-організатор (сприяння створенню дитячого колективу, організація уроку в атмосфері праці, робота з батьками);
- викладач-предметник (володіння колом знань і методичним апаратом з предмету);
- педагог (володіння базою академічних знань, що сприяє розумінню педагогічних процесів і допомагає їх впровадженню в процес освіти і виховання) [4, 7].

Поєднуючи виконання всіх цих функцій, вчитель здійснює та відповідає за розвиток, освіту і виховання учнів. Крім надання знань, він повинен бачити соціальні, моральні та емоційні проблеми школярів, орієнтуватись в психологічній ситуації дитячого колективу, вміти визначити лідерів, мати з ними позитивний контакт, ставити самому собі високі моральні і професійні вимоги і власним прикладом пропонувати учням моделі поведінки або дій. Тому для вчителя дуже важливо мати авторитет у класі. Педагог має знайти баланс між авторитарним і демократичним стилем спілкування і роботи з дітьми. Товариські і довірливі відносини між вчителем і школярами мають співіснувати з усвідомленою субординацією, повагою і дисциплінованістю. Адже вчитель не повинен зловживати своєю владою і не ставати диктатором своїх власних ідей. Учні очікують, що педагог дасть їм відчуття безпеки, через

те, що він справедливий, може впоратися із проблемами, правильно розсудити складну ситуацію. Дуже важливо берегти і зміцнювати цю дитячу віру.

Звернемо увагу на особливості у педагогічній роботі, які виділяють педагоги Нідерландів, як важливі у процесі виховання громадянської особистості :

- індивідуальний підхід, приділення кожному учневі персональної уваги з урахуванням особистих властивостей;
- контролювання процесів навчання;
- сприяння співпраці в різних напрямках: з учнівськими колективами, з батьками, з урядовими і неурядовими організаціями; в професійному педагогічному плані – з організаціями, що забезпечують теоретичну і методичну базу школи, з видавництвами;
- диференційований підхід до учнів з різними можливостями і здібностями;
- підтримка вчителем учнів, що переходять із однієї ланки освіти в іншу, особливо із початкової школи в середню. Виявляється той факт, що вчителі середньої школи дуже часто не компетентні в питаннях щодо змісту освіти початкової школи, що має дуже негативні наслідки. Тому важливе співробітництво в цьому аспекті вчителів всіх ланок школи між собою і з учнями;
- групова форма навчання, яка моделює співіснування у суспільстві;
- робота з дітьми, що виховуються у сім'ях, де батьки не є голландцями. Досить часто зустрічається збіг навіть трьох культур в одній родині, зокрема, мати і батько мають різні національності, є носіями різних національних культур, а дитина народилася або отримує освіту в Нідерландах. Тобто до основ двох національних культур, двох мов, носіями яких є батьки, приєднується мова і культурна та національна спадщина Нідерландів. Варто зауважити, що система освіти в країні сама сприяє підтримці родинної культури. За бажанням батьків, держава може фінансувати роботу педагогів-спеціалістів;

- робота з учнями різних національностей. В класі можуть навчатися діти із різних країн, найчастіше сусідніх; полікультурна модель суспільства;
- оптимізація процесу навчання, в якому одну із головних ролей відіграє особа вчителя. Певні особливості відзначаються у початковій школі. В ранньому дитячому віці педагог крім дидактичних функцій має виконувати функцію, що є близькою до родинної. Надалі вчитель може стати старшим товаришем для дитини, що позитивно впливає не тільки на навчання школяра, а і на виховні процеси, які комплексно формують у дитини громадянські позиції. Дитині необхідна емоційна підтримка дорослої людини, керівництво в елементарних діях і вчинках та їх коригування [4].

Перед сучасними вчителями також постають проблеми, з якими вони стикаються протягом життя і роботи, про які треба знати, очікувати і вміти розв'язувати. Значну роль у ефективному вихованні майбутнього громадянина відіграють заклади, що займаються підготовкою вчителів. Вони мають надавати необхідні знання і формувати громадянські позиції особистості самого вчителя [5]. В «Декларації принципів толерантності», що була схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО в Парижі 16 листопада 1995 року зазначалося: «... слід приділяти особливу увагу питанням підвищення рівня педагогічної підготовки, навчальних планів, змісту підручників та занять, удосконалення інших навчальних матеріалів, застосовуючи нові освітні технології з метою виховання чуйних і відповідальних громадян, відкритих до сприйняття інших культур, здатних цінувати свободу, поважати людську гідність та індивідуальність, запобігати конфліктам або розв'язувати їх ненасильницькими засобами». [2, 12]

Проблема підготовки вчителів щодо професійної, моральної і соціальної функції в класі непокоїть багатьох освітян Європи і зокрема у Нідерландах. У багатьох педагогічних інститутах щоготують вчителів початкових класів, дослідниками відзначається недостатність вивчення питань громадянської

освіти через перевантаженість навчальної програми. Останніми роками помітні зрушення в цьому процесі у галузі підготовки вчителів середньої школи, а також надання належної уваги індивідуальному розвитку студентів. Педагогічними інститутами розглядається два напрямки роботи: посилення уваги до ролі школи та самих інститутів, що готують вчителів. У майбутніх педагогів формують почуття індивідуальної педагогічної відповідальності, що має стати фундаментом особистості вчителя і допомагати його роботі.

У відділі соціальних дисциплін Навчального факультету Інституту вищої освіти у місті Леувардені розроблений навчальний план (1997 р.), у якому подається бачення місії сучасного майбутнього вчителя. В концептуальних положеннях цього плану зазначається: «Протягом навчання перед студентами постають актуальні проблеми світу, вони стикаються з подіями сьогодення. Студенти усвідомлюють той факт, що вони громадяни в багатокультурному суспільстві, яке базується на ідеях рівності і поваги одне до одного, принципах вільного вибору, зокрема політичного і власних уподобань» [4, 10]. Цей навчальний план передбачає вивчення таких тем: «Особистість і суспільство», «Полікультурне суспільство», «Європа». Вчитель спочатку повинен усвідомити сам те, чому він буде навчати дітей. Крім розширення власних знань з цих тем, в процесі навчання студенти усвідомлюють свою власну громадянську позицію, яка має бути одним із чинників професіоналізму майбутніх педагогів.

Сьогодні суспільство прийшло до висновку, що закони, які воно створювало і удосконалювало протягом тривалого історичного проміжку, часто не працюють, громадяни мають права, про які знає і якими цікавиться менша частина з них. Стан демократичних процесів суспільства схожий на механізм, що гарно розроблений і зібраний, але не має сили, яка б примусила його працювати на повну потужність. Людина, що добре освічена, з фундаментом національних і загальнолюдських цінностей, активною життєвою позицією громадянина і патріота рідної держави має стати цією силою.

Сьогодні голландські науковці зацікавилися проблемою виявлення причин підвищення уваги до проблеми розвитку громадянської освіти. Ці причини, на думку вчених, повинні бути знайдені у проблемах і протиріччях самого суспільства. Людина як індивід отримала більше свобод, більше можливостей, але це не завжди має позитивні результати. Вплив на особу таких важливих раніше інститутів як сім'я, церква, держава став значно меншим. Кожен почав вирішувати власне для себе, що є добре, а що – ні. Кожен громадянин намагається бути прагматичним у питанні етики, кожен думає, відчуває, оцінює власні або суспільні події чи явища, керуючись тільки власною думкою.

Нідерланди – багатонаціональна країна. Мультикультурне суспільство, змішування моральних цінностей, етичних норм, з одного боку, мають позитивний характер для всього суспільства. Спостереження або зацікавленість культурою, традиціями, особливостями іншої національної спільноти сприяють розвитку суспільства взагалі. А з іншого боку, необхідність народів різних національностей жити разом зменшує особисті свободи, що, в свою чергу, викликає конфлікт в суспільстві. Не завжди легко жити разом у мирі, злагоді і взаєморозумінні, поважаючи один одного. Такі важливі поняття громадянськості, як толерантність, ненасильство, лояльність, солідарність не отримують належної уваги. В документах, що визначають політику в галузі освіти, Міністерства освіти і науки Нідерландів зазначається, що педагогами має бути знайдений новий баланс між індивідуальністю і відчуттям спільності, між індивідуальною свободою і відповідальністю за інших. Саме на розв'язання таких питань має бути спрямована дія громадянської освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: Навчально-методичний посібник / П.Р.Ігнатенко, В.Л. Поплужний, Н.І.Косарева, Л.В.Крицька. – К.: Інститут змісту і методів навчання, 1997. – 252с.

2. Декларація принципів толерантності /Національна комісія України у справах ЮНЕСКО – К., 1995.- 14с.
3. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”). – К., 1994. – С. 6.
4. Education and citizenship in the Netherlands: Paper for discussion / text Remy Wolfs. – National Institute for Curriculum Development, Enschede, the Netherlands – 1997.- 24p.
5. Handbook of Teacher Training in Europe: Issues and Trends / ed. by M.Galton and B.Moon. – The Council of Europe and Devid Fulton Ltd, 1994. – 228p.
6. Olgers A.A.J. Civic education and societal and political education in the Netherlands // Education for democratic citizenship 2001-2004. Council for cultural co-operation. - Strasbourg, 2001- 12p.